

3. Долинська Л.В. Діалогічна взаємодія викладача зі студентами як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя. // Психологія: зб. н. пр.. – Вип. II. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 1998. – С. 93-97.
4. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. // Психологическая наука и образование, 2004. – №2. – С. 82-86.
5. Оллпорт Гордон В. Личность в психологии. – М.: «КСП+»; СПб.: «Ювента», 1998. – 345 с.

*К. І. Лавська,
студентка VI курсу факультету української філології та історії,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО В РОКИ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ» (1953-1964 РР.)

Період правління М. Хрущова увійшов в історію СРСР і України як період суттєвих зрушень в усіх сферах соціально-економічного, суспільно-політичного й культурного життя. В цей час були здійснені заходи щодо оздоровлення економіки, підвищення добробуту радянських людей, та житлового будівництва.

Проблема житлового будівництва в роки хрущовської «відлиги» є об'єктом вивчення багатьох сучасних українських дослідників (В. К. Баран [1], Д. Бачинський [11], В. М. Даниленко [1, 3, 5], В. Ф. Лисак [6], І. М. Романюк [5], О. Тевікова [10], О. В. Янковська [7, 11, 12]). У працях названих авторів зроблено спробу об'єктивно оцінити соціальну політику М. Хрущова, зокрема державні реформи в житловому будівництві.

Дана проблема знаходиться у полі зору й зарубіжних дослідників (Дж. Боффа [2], В. Димарський [4]), якими була зроблена спроба проаналізувати полярні думки та погляди щодо М. Хрущова та його соціальної політики.

Джерельною базою роботи є постанови ЦК КПРС [9] та Ради міністрів УРСР [8], які стосувалися житлового будівництва в країні.

Однією з основних проблем повоєнної України була гостра нестача житла. Руїною і згарищем стали 714 міст і селищ міського типу, понад 28 тис. сіл, 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ [7, с. 293]. В Україні фашистські загарбники знищили більше 40 млн. кв. м житла, що складало 50% довоєнного житлового фонду. Майже 10 млн. людей залишилися без даху над головою. Фактичний рівень забезпеченості житловою площею на душу населення по всіх містах країни катастрофічно впав, близько однієї третини (31,8%) міського населення мали житлову площу менше 5 кв. м. Під житло використовували підвали, землянки, комуналки, дахи будинків; 54% житлової площі не мали водогону, 59% – каналізації [10, с. 245].

Вирішення житлової проблеми в повоєнні роки здійснювалося вкрай повільно та мляво. Проблеми та труднощі були спричинені не лише наслідками повоєнної розрухи, але й залишковим принципом фінансування, байдужим ставленням влади до потреб людей. Перманентну житлову кризу посилював процес урбанізації [12, с. 118].

Середня житлова площа на одну людину в Україні складала лише 6 кв. м, що було менше встановленої санітарної норми в 14 кв. м. В Києві виконком міськради станом на 1953 р. звітував, що лише з-поміж категорій позачергового забезпечення житлом утворилася черга понад 8000 сімей, а в Одеській області протягом трьох кварталів 1953 р. житловий фонд ледве зріс на 27 тис. кв. м. Серед населення швидко зростали настрої незадоволення. Тому М. Хрущов не забарився з рішенням активізувати всі сили на розв'язання житлової проблеми [10, с. 246].

Питання про будівництво постало вже на XX з'їзді КПСС, де вказувалось, що за п'ятирічний період країна має поповнити житловий комплекс на 205 млн. кв. м і здешевити його майже на 20%. 31 липня 1957 р. була прийнята Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР «Про розвиток житлового будівництва в СРСР». Вищим партійним керівництвом було прийнято рішення ліквідувати потребу в житлі у найближчі 10-12 років. Постановою передбачалося введення протягом 1957-1960 рр. 215 млн. кв. м житла замість 205 млн. кв. м, передбачених XX з'їздом КПРС [9, с. 193-194].

Держава розгорнула масове будівництво. Будинки зводилися індустріальними методами на основі серійного виробництва зі збірних залізобетонних конструкцій [3, с. 7]. Нова архітектура міст виникла у руслі передових світових тенденцій і виражалася у відмові від сталінського неокласицизму та перемозі модернізму М. Хрущова.

У Франції був закуплений проект побудови п'ятиповерхового житла без ліфта, з суміщеним санвузлом, принцип конструкції якого був дуже простий: будинок виготовлявся на заводі методом конвеєра, а на місці збирався з деталей [4, с. 203]. Після придбання французького проекту СРСР його переробили під радянські реалії і на основі базової моделі розробили близько п'ятнадцяти серій власних п'ятиповерхівок [11, с. 136].

Задля економії у житловому будівництві суттєво скоротили специфікацію елементів: будувалася низька стеля (2,50-2,55 м), крихітні кухні (від 4-4,5 кв. м), маленькі коридорчики, суміщені й затісні санвузли, прохідні кімнати, дешева теплоізоляція стін та звукоізоляція між квартирами. Були відсутні комірчини, ліфти та сміттєпроводи. Доволі швидко з'ясувалося, що така економія того не варта. Обмежуючись п'ятьма поверхами, значно більше втрачали на міжбудинкових комунікаціях.

Індустріалізація будівництва зменшувала витрати на будівництво, знижувала собівартість житлової площі та витрати на експлуатацію основних механізмів. Була розформована Академія архітектури, замість неї створено Держбуд. Архітекторів взагалі відсторонили від проектування житлових будинків, цим стали займатися інженери [4, с. 204].

Для будівництва нових житлових масивів передбачалося створення в кожному великому місті високопродуктивних домобудівних комбінатів, розвинутої промисловості будівельних матеріалів. Протягом 1950-1958 рр. капіталовкладення в житлове будівництво республіки зросли майже в 3,5 рази. В УРСР почали виробляти вдвічі більше цегли, шифера, цементної та глиняної черепиці, гіпсової сухої штукатурки, лінолеуму, різних лаків та фарб [9, с. 193-194].

Джерелами фінансування програми житлового будівництва були державні асигнування, кошти підприємств та індивідуальні кошти громадян. Нове житло від держави надавалося безкоштовно. Відповідно, на підприємствах, за місцем роботи, і за місцем проживання, у райвиконкомках, організовувались черги тих, хто потребував житла або прагнув його поліпшення [11, с. 138].

Щоб зменшити тиск на державний бюджет, створювались житлові кооперативи яким надавалися кредити на будівництво житла в розмірі 60% вартості будинку на 10-15 років. ЖБК став для багатьох громадян країни реальною можливістю поліпшити свої житлові умови [8]. До кооперативу людина могла вступити, беручи зобов'язання сплатити всю вартість квартири самотужки. На вступ до кооперативу існувала черга і потрапити до неї було також не просто, та й багаторічний тягар щомісячних виплат могла винести далеко не кожна радянська родина. Втім, зазвичай, потрапивши до цієї черги, вселитися до нової квартири можна було набагато швидше, то ж житлові кооперативи швидко набули поширення [3, с. 11].

Великі промислові підприємства одержали право використовувати частину власних коштів на будівництво житлових будинків для співробітників. Працівники ж невеликих підприємств або ж бюджетної сфери чекали на розподіл житла від місцевої влади, тобто збудованого державою, або долю від збудованого підприємствами [11, с. 139].

Комплексне будівництво включало озеленення, благоустрій, прокладання підземних мереж та інженерне облаштування території. У 1958 р. були затверджені будівельні норми і правила для житлових будівель та сукупність щоденних потреб людини, аж до потреби в безпеці руху. Було визначено гранично припустиму відстань від будинку до дитячого садочка (150-200 м), школи (200-300 м), дрібних торговельних точок, установ побутового обслуговування, поліклініки (500 м), а також кінотеатру, універмагу, хімчистки (1500 м). Все це разом утворило житловий мікрорайон, і саме мікрорайон ставав базовою одиницею міської структури, що відтепер заступила поквартальну забудову [12, с. 120].

4 грудня 1958 р. ЦК КПУ і РМ УРСР ухвалили постанову «Про заходи з поліпшення справи планування і забудови населених пунктів УРСР», у якій підкреслювалося винятково важливе значення районного планування. На цій основі готувалися проекти генеральних планів 122 міст і 683 районних центрів, а згодом були розроблені проекти понад 200 міст і багатьох селищ. Так, будівництво житлових і культурно-побутових будинків повинно було здійснюватися тільки за типовими проектами, за індивідуальними – лише в окремих випадках, за дозволом Держбуду УРСР, а в Києві – Київського міськвиконкому. Такий підхід дозволив заощадити певні кошти, значно розширити й прискорити будівництво, але водночас поклав початок типовій одноманітності міст і селищ [1, с. 86].

М. Хрущов у своїй діяльності настирливо прагнув «стерти різницю між містом і селом». Після перебування в Україні у 1959 р. він знову звернув увагу на те, що на селі доцільно будувати двоповерхові будинки, які є більш економічними – знову повернувся, до ідеї створення агроміст.

М. Хрущов вважав, що утримання багатьох розкиданих жител коштує дорожче, ніж зібраних в одному місці. Він мріяв замість старого села, яке сфор-

мувалось в у мовах одноосібного селянського господарства, побудувати нове, соціалістичне село, де поряд з господарськими будівлями повинні бути зручні житлові будинки, школи-інтернати, клуби, їдальні, лікарні, притулки для людей похилого віку, підприємства побутового обслуговування, лазні тощо. Сама по собі ідея поліпшення житлово-побутових умов життя на селі, звичайно, заслуговувала підтримки [5, с. 231]. Але така політика сільської центрманії, що становила, по суті насильно-бюрократичне зселення людей з малих, невеликих, зарахованих до неперспективних сіл і хуторів, на центральні садиби укрупнених колгоспів і радгоспів – завдало чималої шкоди життєдіяльності селянства, оскільки відривала його від вікових традицій життя на землі. Цей процес був штучно прискорений, і українські села почали швидко зникати на «плановій основі» [2, с. 215].

Хрущовська «надпрограма» будівництва агроміст була недостатньо підкріплена матеріально, погано розрахована за часом. Задуми і плани реформатора значно випереджали можливості держави і були по суті своїй утопічними [5, с. 231].

Було розширено обсяги будівництва житлових будинків у колгоспах. Колгоспам рекомендувалася здійснювати будівництво житлових будинків для передових колгоспників за рахунок неподільних фондів колгоспів силами колгоспних будівельних бригад або міжколгоспних організацій і продавати ці будинки колгоспникам із виплатою їх вартості протягом 5-6 років. Також передбачалося надання колгоспникам кредиту за рахунок неподільних фондів колгоспів і допомогу транспортом, будівельними матеріалами та робочою силою [6].

Однак, незважаючи на увагу держави до питань житлового будівництва та соціально-побутової сфери у 60-х рр. ХХ ст., на селі залишалася чимало нерозв'язаних проблем та труднощів. Так, станом на 1965 р. в Україні було електрифіковано всього 60% дворів колгоспників, газифіковано – 2%, центральним опаленням забезпечені – 4%, гарячим водопостачанням – 0,3%. А зведене самотужки житло було, як правило, простими, одноповерховими будинками [3, с. 18].

Реалізація програми житлового будівництва в УРСР сприяла швидкому зростанню житлового фонду – в 1956-1965 рр. в республіці було введено в експлуатацію 4101,3 тис. квартир житловою площею 182,423 млн. кв. м, 17,9 млн. громадян переїхали з бараків, підвалів та комуналок до індивідуальних квартир з незвичними для них зручностями. При цьому протягом семирічки 1959-1965 рр. у містах і робітничих селищах УРСР коштом держави, кооперативних організацій і коштом робітників та службовців було збудовано 96,4 млн. кв. м житла проти 44,5 млн. кв. м за попередні сім років. Але, наприклад, в Одеській області станом на 1960 р. будівництво йшло не дуже швидко, з відставанням на 2% від запланованих норм, у Житомирській – на 3%, в Херсонській – на 11%, Миколаївській – 13%, Івано-Франківській – 42%, Харківській – 52%. Крім того, було багато фактів недосконало виконаної роботи. Наприклад, трест «Київміськбуд № 3» в 1962 р. лише 6% житлових будинків здав з оцінкою «добре», а решта з оцінкою «задовільно» [11, с. 145].

Незважаючи на певні труднощі, у 1960 р. СРСР виходить на перше місце в світі за кількістю побудованої житлової площі. Однак житлова проблема залиша-

лася далекою від вирішення. В черзі на отримання державного, відомчого або кооперативного житла люди просувалися повільно, чекаючи багато років [2, с. 215].

Отже, житлове будівництво виявилось чи не найбільш успішним проектом М. Хрущова протягом 1953-1964 рр., а житлова проблема – однією з небагатьох соціальних проблем, де вдалося подолати негативну тенденцію і здобути відносно позитивний результат нестачу житла хоча й не ліквідували, але гостроту проблеми значно зменшили.

Навіть зараз, на початку XXI ст., в Україні налічується 25,5 тис. «хрущовських» будинків загальною площею 71,4 млн. кв. м., тобто близько 20% від всієї загальної площі багатоквартирного житлового фонду країни, в яких мешкає майже чверть населення держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980 рр.) / В.К. Баран, В.М. Даниленко. – К.: Альтернативи, 1999 – 304 с.
2. Боффа Дж. История Советского Союза. В 2-х т. – Т.2. От отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941-1964 гг.: Пер. с итал / Дж. Боффа. – М.: Международные отношения, 1990. – 632 с.
3. Даниленко В. Спроби «соціалізації» радянської економіки в роки хрущовської «відлиги» (1955–1965 рр.) / Віктор Даниленко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії України. – №16. – 2011 – С. 5-20.
4. Дымарский В. Времена Хрущева. В людях, фактах и мифах / Виталий Дымарский. – М.: Астрель, 2011. – 352 с.
5. Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп.ред.) – К.: Наук. думка, 2006. – Т.2. – 666 с.
6. Лисак В.Ф. Спосіб життя селян УСРС у контексті державної політики 50-х – 60-х рр. / Вікторія Феофанівна Лисак // Наукові праці. – Т. 76. – Вип. № 63 // Електронний ресурс. – [режим доступу]: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2008/76-63-5.pdf>
7. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. НАН України. Інститут історії України. – [Кн. 2], ч. 1-2. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с.
8. Постанова від 30 квітня 1958 р. № 514 Ради міністрів Української РСР «Про затвердження Положення про житлово-будівельні колективи та індивідуальних забудовників у містах і селищах міського типу Української РСР» // Електронний ресурс. – [режим доступу]: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1048.1895.0>
9. Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР от 31 июля 1957 г «О развитии жилищного строительства в СССР» // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т. 9. 1956–1960. – 9-е изд. доп. и испр. / [Под общей редакцией А. Г. Егорова и К. М. Боголюбова]. – М.: Политиздат, 1986 – С. 193-208.
10. Тевікова О. Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953–1964 рр.) / О. Тевікова // Український історичний збірник. – №12 – 2009. – С. 244-252.
11. Янковська О., Бачинський Д. Реформи в УРСР у соціальній сфері (1950–1960-ті рр.): житлове забезпечення / Оксана Янковська, Дмитро Бачинський // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії України НАН України. – №18. – 2013. – С. 132-149.
12. Янковська О. Житлова проблема в УРСР у повоєнні роки / Оксана Янковська // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії України НАН України. – №14. – 2008. – С. 117-126.